
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2006 (год. XV), ISSN 0861-7902

ЕЗИКОВЕДСКИ ПРИНОСИ В ЧЕСТ НА ЧЛ.-КОР. ПРОФ. МИХАИЛ ВИДЕНОВ. ПО СЛУЧАЙ НЕГОВАТА 65-ГОДИШНИНА

В. Търново, 2005: Унив. изд. “Св. св. Кирил и Методий”

Чл.-кор. проф. М. Виденов, доктор хонорис кауза на Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий, навърши 65 години. Достоеен начин да се отбележи юбилеят на известния лингвист, създател на българска школа по социолингвистика, основател и председател на Международното социолингвистическо дружество и член на Комисията по социолингвистика при Международния комитет на славистите, ръководител на Радиоакадемията по български език, главен редактор на поредицата “Проблеми на социолингвистиката”, председател на СНС по езикознание при ВАК, е сборникът “Езиковедски приноси”, съвместно издание на Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий” и Международното социолингвистическо дружество – София.

В предговора *Ангел Г. Ангелов* представя професионалното израстване на професор Виденов, като проследява следните въпроси: каква е традицията, възпитала и подготвила поколението научни работници, към което принадлежи М. Виденов; кои са били преките му учители; какъв е обектът на неговите научни интереси; кои са любимите му теми; каква е дирята, която той е оставил досега и която продължава без умора да чергае. Малко известен за широката аудитория е фактът, че езиковедът с международна известност има и своите литературни увлечения, представени от *Т. Раденков* в статията “Годечанинът чете “Годечаничанинът”. Авторът е убеден, че ученият Виденов ни е лишил от писателя Михаил Виденов, но “що са дни, все са напред”. В Предговора са включени още два материала: професионално изготвена библиография, включваща над 330 заглавия,

разпределени тематично и хронологично, и интересно интервю на Криси-мир Стоянов с Поля Станчева, първата докторантка на проф. Виденов, в момента генерален директор на Българското национално радио.

Материалите на *Т. Бояджиев* “Фонема /ф/ в българските диалекти”, на *Ив. Кочев* “Лексикографското отразяване на маркираността във възрастовите опозиции при българските родствени имена от народния традиционен етикет”, на *М. Младенова* “Взаимоотношенията книжовен език – диалект в съвременната чешка езикова ситуация, на *Е. Каневска-Николова* “Тройното членуване в централните родопски говори (социолингвистичен аспект)” и на *Д. Апостолова* “Консонантните системи на двата старинни говора в Странджа” съставят раздел **Диалектология**. Проучването на *Т. Бояджиев* дава информация за неравномерната поява на фонемата /ф/ в диалектите, която, както авторът доказва, освен в заетите думи, се появява и по фонетичен път от съгласните [в] и [х], с вариантите на които се установяват сложни отношения и субституции с еднакви функции. Идеята на *Ив. Кочев* да се използва лексикографията в помощ на социолингвистиката, което би запълнило празнотата от диахронни социолингвистични изследвания, е развита на базата на богат илюстративен материал, ексцерпиран от различни по време на издание и по обем тълковни речници. Спецификата на чешката езикова ситуация предвид взаимоотношенията между книжовния език и диалектите, описани от *М. Младенова*, оставят открит въпроса, има ли задържащо въздействие на книжовния език върху нормата и концентриране върху особеностите на диалектната база, върху която е възникнал чешкият език. Използвайки методиката на анкетното проучване, *Е. Каневска-Николова* прави важни изводи за факторите, обуславящи избора на една от трите членни форми в централните родопски говори: от една страна, те варират в зависимост от ситуацията и контекста, а от друга – определителният член *-н* е разширил функциите и значенията си за сметка на другите две членни морфеме. Въпреки многовековното пряко съжителство на двете стари говорни и етнографски групи в Странджа – източно- и западностранджанска, *Д. Апостолова* доказва, че консонантните системи на фракийския и хасекийския (малкотърновски) говор са запазили както своята автономност и самобитност, така и генеалогичната си връзка с другите старинни говори в южнобългарския езиков континуум.

Разнообразна е тематиката на материалите, включени в раздел **Теория на книжовните езици**. *Р. Влахова* разсъждава за ролята и мисията на лингвиста, по-точно за отговорностите на филолога в съвременните условия на глобализация. Според нея въпросът за единия и единния език на

обединена Европа отдавна не е актуален, защото езикът на разбирането е езикът на зачитане на едни и същи ценности. Свой отговор на въпроса за “единия и единния език на обединена Европа” дава *Л. Лесничкова*. Като проследява научно-практическата дейност по повишаване на езиковата култура в Унгария, авторката стига до извода, че историята на унгарската езикова култура е много по-тясно свързана с политически идеологии, отколкото с езикознанието. Сигурното според нея е едно: езиците на “малките” народи и култури ще успеят да съхранят позициите си в сериозната конкурентна борба, чиито условия се диктуват от т.нар. световни езици, и няма да бъдат изтрити на заден план, ако не само езиковите ревнителите, но и цялата общественост е чувствителна към проблемите, свързани с родния език, и полага грижи да го опази чист, точен и благозвучен. *К. Вачкова* смята, че въпреки дългата (повече от век) история на въпроса за функционалната типология на стандартните езици, днес той още не е намерил задоволително решение. Затова в статията си “Признаци за историческа типологична характеристика на българския стандартен език” тя предлага система от 40 компаративни признака за историческа типологична характеристика на книжовния (стандартен) български език. *Б. Вълчев* прави лингвистичен анализ на първото практическо ръководство по български език за руснаци, дело на известния български възрожденец Сава Филаретов, определяйки го като значим паметник за историята на българската филологическа мисъл. Анализът на *Карманная книга для русскихъ воиновъ, находящихся въ походахъ противъ турокъ по болгарскимъ землям* дава основание на Вълчев да приеме, че “джобната книжка” отразява състоянието на консолидация на книжовния език и диференциацията по линията диалект – книжовен език и показва завидното Филаретово ниво на познание за езика. Разделът завършва със статията на *Й. Ефтимов*, озаглавена “Дървени глави, дървен език”. “Дървените глави”, оказва се, са вносителите на Законопроект на българския език, а Народното събрание по мнението на Ефтимов “е институция, привързана към дървения език”. Декларирайки, че не се страхува, че ще попадне под ударите на новия закон, авторът нарича СЕМ “институция, склонна да борави с език, ако не от Татово време, то при всички случаи от дървеното безвреме”. Материалът е доста спорен както в концептуално, така и в езиково-стилистично отношение, но за да не попадаме в “графата дървени глави”, оставяме читателите да се справят с “дървения език” на статията, който безмилостно жигосва “софийските чутури”.

Социолингвистика: Езикови ситуации извън България е първият от двата социолингвистични раздела. “Социум и семантика, семантика и социум” е интересен материал, в който *Б. Парашикев* си поставя за цел да представи няколко случая измежду т.нар. интернационализми, при които първоначалното предназначение на създадена от носителите предимно на класическите и романските езици лексикална единица е претърпяло такава модификация, че днес нейната етимологична мотивираност вече е напълно затъмнена. От доказателствения материал става ясно, че семантичната метаморфоза е неотменна част от езиковия развой и че в определени случаи от лексикален феномен семантичната метаморфоза може да се превърне в реален проблем на преводача и на преподавателя по чужди езици. За специалистите арабисти, а и за всички, които се интересуват от индоевропейско езикознание, интерес ще представлява задълбоченото описание на *Г. Ризов*, наречено “Вътрешен строеж на семейство семитски езици, състав на техните носители и приносят им за спецификата на етноезиковата ситуация в Магреб”. Ризов приема за *семитски* една група още живи, а друга вече отмерли езици от района на Азия и Африка, а именно еврейски и финикийски, арамейски, асирийски, арабски и етиопски. Отговори на въпросите за характерните черти на семитската раса, за процеса на взаимното заимстване на лексика, например в и от етиопски, за общите думи в арабски и етиопски и пр. са запазен от автора периметър за бъдещи научни изследвания. За да установят статута на етническите езици в условия на дву- и многоезичие, *П. Бокова* и *О. Парфенова* провеждат анкетни проучвания: П. Бокова ситуира “Българският език сред буджашкото многоезичие” по признака престижност в зависимост от възрастовите параметри на етническите българи от с. Суворово (Шекерлик-Китай), Украйна. Оказва се, че както за младите българи в Украйна, така и за малобройните народи в Сибир и Далечния Изток – тунгуси, селкупи, евенки и кети (вж. статията “О субъектах языковой политики”) не съществува прагматичен мотив за изучаване на родния език. Върху конкретни наблюдения от една емигрантска държава, каквата е Канада, *Д. Янкова* разсъждава по проблемите на политическата коректност като социално и езиково явление.

Във втория социолингвистичен раздел **Езиковата ситуация в България** са включени 7 материала: *К. Димчев* апелира за издаване на рационално замислена и професионално осъществена методика за изучаване от чужденците на български език и българска култура; *Г. Армянов* обръща внимание на терминологичната пъстрота в областта на социалните диалекти и смята, че за преодоляването ѝ са нужни усилията не само на

специалистите, но и на средствата за масова информация; *К. Стоянов* описва и класифицира състоянието на ергонимите (наименования на заведения) в София; *К. Алексова* очертава по експериментален път йерархията на социолингвистичните променливи; *П. Кънчева* представя резултати от анкетно проучване на преселници от териториите на белоградчишко-грънския диалект в София и установява наличие на скрита диглосия (пасивно владееене на повече от един езиков код), а *Е. Димитрова* разработва проблема за социалната стратификация в ситуация на диглосия върху материал от град Криводол;

Статиите, в които се разработват проблеми на психолингвистиката и паралингвистиката, са обособени в раздел **Психолингвистика и Паралингвистика**. Оригинална интерпретация на философския въпрос за произхода на езиците – друго виждане за света, за езика и неговите теории, произлизащи от- и придвижващи се към – Логоса, ще намерим в статията на *В. Райнов*. Според *Хр. Кючуков* ромският език следва всички правила на езиците в контакт – той заема думи и изрази от обкръжаващите го езици, но в същото време ромски думи се настаняват в “тайните” говори. Стилистичната експресия на паралингвистичните кинемии в романа на П. Вежинов “Нощем с белите коне” е представена от *М. Стефанова*, а италианският опит за паргитурно описание на мултимодалната комуникация става известен благодарение на статията на *А. Ефтимова*. На въпроса за комуникативното взаимодействие между възрастни и деца, разбирано като двупосочен процес, при който детето, преминавайки през верига от кризисни пунктове, усвоява езиковите норми и правила, се спира *Г. Бунджулова*, а от есеистичният по звучене материал на *Р. Димова* научаваме за някои ентокултурни и езикови характеристики на българи и холандци. Пътят от социолингвистика към сравнителна прагматика, “диалогът” между традиционните български ценности с англоезичните култури, който рефлектира във въпросите на езиковата употреба, е проследен от *Г. Аностолова*.

Интересуващите се от проблемите на българската **Лексикология** ще намерят интересни публикации в VII раздел. *И. Дуриданов* разяснява етимологията на цяла редица редки и особени домашни думи, съдържащи се в труда на проф. Стойко Стойков “Лексиката на банатския говор”. На хората, които се докосват до оръжезнанието в средствата за масова информация – списания и вестници, радио- и телевизионни предавания, *Ст. Брезински* помага да отстранят грешките – правописни и семантични, когато се говори за принадлежности, най-често към ловното оръжие и към

оръжията въобще. Афиксалното словообразуване на съществителните имена в българската книжовно-разговорна реч е предмет на проучване в едноименната статия на *Б. Байчев*. Авторът изгражда своите изводи на базата на актуален илюстративен материал, събиран в продължение на две години чрез анкети и чрез магнетофонни записи. “Оказионализмите – теоретични предизвикателства и практически прояви (върху материал от южнославянските езици)” е “предизвикателството” на *И. Ликоманова* към специалистите по оказионална дериватология. Авторката смята, че интерлексемната промяна в деривационния процес е много характерно вътрешноморфемно явление при формирането на оказионализмите и в български, и в сърбохърватски език, където изходната лексема служи като деривационна база, а върху нея се извършва изменението. Останалите оказионални деривати, използващи продуктивни словообразователни модели, представляват периферни явления, значително по-многобройни и декодируеми. Чрез задълбочен “прочит” на архива на Васил Левски *М. Симеонова* проследява формирането на обществено-политическата лексика и в частност на революционната и военната терминология. То, по мнението на авторката, трябва да се търси в зората на националноосвободителните борби, когато за българите започва пропагандата на революционното движение и се полагат основите на изграждането на централизирана боеспособна организация. От топонимията и антропонимията на едно българско селище – Вишовград, Павликенско, *Н. Неделчев* възстановява десетина старинни български лични имена. В подкрепа на хипотезата си, че изчезването им се дължи на заселване на ново население, за което тези лични имена са били чужди, необичайни, Неделчев привежда смесения характер на местния говор, който се определя като мизийско-балкански. По метода на анкетното проучване, проведено сред жители на гр. Петрич, в резултат на което е оформен архив от общо 200 прякора, *П. Сотиров* констатира, че сред помладото поколение процесът на поява на прякори отслабва. Сам по себе си този факт се тълкува като свидетелство за съвременната индивидуализация и алиенация в областта на социалния живот. За да въведе в обращение лингвистичното понятие социална дериватология, *Л. Стоичкова* насочва вниманието на дериватолозите към социалния аспект на номинативния акт, тъй като словообразуването само по себе си акумулира езиково творческата енергия на социума през всеки конкретен исторически период. *Катя Исса* предлага табулограма на личните имена от смесени българо-арабски бракове и с това дава реален шанс на билингвалния, бикултуралния, бинационалният индивид да бъде и “биименен”, да превключва кода на

различното произношение на своето име на двата езика, без да привлича внимание и без да се налага да го променя в писмен вид.

Разнообразна е тематиката на изследванията, обособени в последния раздел – **Граматика и стилистика**. В статията си “По въпроса за пъления и краткия член в българския език” *П. Пашов* отново апелира да се осмисли правописното правило за пълен и кратък член при съществителните имена от мъжки род, единствено число. Той е убеден, че водещо начало би трябвало да бъде установеният вече правоговор, т.е. употребата на пълен и кратък член да бъде свободна, а изговорът и на двата члена да бъде с (**ъ**). Размислите на *Хилмар Валтер* върху говоренето на “ти” и превода констатира известни различия между българската и немската езикова общност по отношение на разпространеността на говоренето на *ти* в обществото. Затова видният немски българист формулира две принципни изисквания към преводачите: първо, да познават различията в узуса на двете езикови общности, и второ, да знаят в коя комуникативна ситуация и за какви реципиенти е целесъобразно едно обикновено транскодиране на текста или на една адаптация според – евентуално различните – норми на другата (суб)култура. В условията на българската (суб)култура *А. Стоевски* диференцира 4 групи фактори, обуславящи немотивираната засилена употреба на т.нар. “уважителна” форма на притежателните местоимения *Вашият, Вашата, Вашето, Вашите*. За края на процеса според автора ще разберем, когато някой ни спре на улицата и ни каже: “Извинявайте, господине, развързали са се Вашите връзки”. *Цв. Карастойчева* продължава да проучва експресивните семантични иновации със сленгова характеристика в обществено-политическата сфера. *В. Попова* поддържа жив интереса към деконструктивизма на Дерида, според когото езикът изразява йерархии и изкуственост на понятията, от които само деструкцията може да го освободи. *Е. Бояджиева* интерпретира общите философски концепции, които са залегнали в основата на генеративната лингвистика и които отразяват метафизическите постановки и методологическите принципи за изследване на езика. Върху новите имена за негативна оценка на лица, чрез които се очертават определени страни от съвременната социална действителност, е съсредоточено вниманието на *Е. Пернишка*, а в статията на *Г. Попов* са представени езиковите аспекти на старобългарския акростих, в който са намерили отражение установените от светите братя Кирил и Методий принципи и норми на старобългарския книжовен език. Професионален “Поглед към прагматичната стилистика на книжовно-разговорната реч” отправя *Хр. Станева*, а *Й. Тишева* търси

мястото на “Частичата *нали* между граматиката и прагматиката. Ст. Буров прави актуална класификация на “Имена и форми за означаване на съвкупности в българския език”; М. Байрамова твърди, че езиковедът може да възсъздаде безукорно една система, но изследователската удовлетвореност не може да бъде пълна, ако се пренебрегне или недооцени влиянието на външни спрямо системата фактори, и съсредоточава вниманието си върху извънсистемните фактори в именните категории род и число. М. Велева анализира образно-изобразителната система от експресивни и оценъчни езикови средства на авторската легенда в Йовковия цикъл “Старопланински легенди”. К. Попов съпоставя идиолектите на Каравеловите Дядо Либен и Хаджи Генчо и подчертава, че идиолектът на Дядо Либен е по-богат и с по-разнообразна в стилово отношение лексика. Своеобразен опит за сближаване между историческата лингвистика и социолингвистиката е статията на И. Харалампиев, озаглавена “Аз ми се иска – те ги е страх”. Авторът смята, че причината за едновременната употреба на дълги и кратки форми на личното местоимение във функция на пряко или непряко допълнение в начална изреченска позиция най-вероятно трябва да се търси в модела на удвоеното допълнение при съществителните имена. Според него може да се очаква по-нататъшно развитие в парадигмата на едновременно употребените дълги и кратки личноместоименни форми, но процесът трябва да се наблюдава и изследва внимателно от всички страни.

В края на краткия обзор на материалите, включени в юбилейния сборник, ще си позволя да перифразирам цитат от статията на проф. В. Попова: *Приемете, професор Виденов, нашия колективен труд като колегиален израз на уважение към Личността, на която Сборникът с научноизследователски трудове е посветен.*

Любка Стоичкова